

Els Jocs Florals de Manresa (1882-1936): un certamen literari al servei del progrés cultural i econòmic de la ciutat

Andrea Pereira Rueda

Universitat Autònoma de Barcelona

LA MANRESA INDUSTRIALITZADA, UN PROJECTE DE CIUTAT MODERNA

L'any de la restauració dels Jocs Florals, el 1882, la capital del Bages ja s'ha consolidat com a ciutat industrial, bo i convertint-se en la cinquena més important de Catalunya; l'arribada d'immigrants dels pobles de la comarca, així com de l'Anoia, el Berguedà, el Solsonès, algunes localitats dels Pirineus, l'Aragó i el País Valencià provoca un gran creixement demogràfic: Manresa passa de tenir uns 12.000 habitants a principis de segle, a tenir-ne gairebé el doble a finals d'aquest període (Ajuntament de Manresa, 2022). L'urbanisme de la ciutat, doncs, també canvia: per fer front a l'augment de la població, la capital s'obre més enllà de les muralles medievals, es construeixen carreteres i hi arriba el ferrocarril que connecta Barcelona amb Lleida (Pericas Arriola, 2013). Manresa, per tant, ja no és una ciutat aïllada de la resta del país, sinó que té l'oportunitat de projectar-se com una ciutat moderna. Aquesta modernitat, tanmateix, no és possible sense vida cultural, que és la “fesomia espiritual” dels pobles, tal com apunta el manresà Vicenç Prat (2002). Metafòricament, les ciutats, doncs, tenen ànima, estan vives, i és així gràcies als seus habitants, que són els qui presenten els dispositius que permeten dotar d'esperit la vida urbana: «en parlar de la cultura d'una ciutat volem expressar els seus diaris i revistes, les exposicions d'art, la capacitat de donar i de rebre conferències, els fills il·lustres, l'existència d'entitats apolítiques, els llibres, la música, etc.» (Prat, 2002: 23).

Aquesta vitalitat, de fet, també pot explicar-se emprant els termes de Pierre Bourdieu: la configuració de la societat està marcada per l'*habitus*, és a dir, pel conjunt de regles inconscients que modelen les actituds dels individus i que venen orientades pel capital cultural, o sigui, les representacions, coneixements, habilitats, actituds i aptituds que desenvolupa l'individu segons les seves experiències familiars i contextuais (Bourdieu, 1991). Manresa, que influeix en l'experiència contextual de la seva població, i, per tant, en el seu *habitus*, abans de la restauració dels Jocs Florals,

no compta amb una projecció cultural sòlida, capaç d'incidir en el pensament i comportament de la població: el coneixement sobre l'“ànima espiritual” de la ciutat encara és molt minso, i, per tant, els ciutadans ignoren part de la seva identitat, fet que provoca que no sentin la necessitat de participar en la vida cultural de Manresa, i molt menys de reivindicar-la. Mostra d'això és el que podem llegir a l'article “La falta de una historia de Manresa”, publicat l'1 d'agost del 1881 a la *Revista Catalana*, i signat amb les sigles J. M.: «De condoldrer es que Manresa, [...] no conti ab una Historia, com ho requereixen sa antiguitat y sa importancia y sos heroichs y gloriosos fets, que la fan notable» (1881: 137-138). La manca d'una història sobre la ciutat influeix el sentiment de pertinença dels manresans, ja que la tradició que reben fins aleshores no els permet crear un discurs inconscient que els faci valorar el lloc on viuen. Manresa és una ciutat amb un capital cultural escàs, i això es tradueix en l'absència d'un capital simbòlic. El sociòleg francès utilitza aquest darrer terme per parlar de «qualsevol propietat (qualsevol tipus de capital, físic, econòmic, cultural, social) quan és percebut pels agents socials [...], que són capaços de conèixer-lo (veure'l) i reconèixer-lo, per donar-li valor» (Bourdieu, 1994: 116). Així doncs, per projectar Manresa en el marc de la modernitat, primer ha de recuperar el seu prestigi a ulls dels manresans.

Si els manresans són els agents vius de la ciutat, la recuperació del prestigi del lloc on viuen és la seva responsabilitat. És per aquest motiu que, per fer-ho possible, és necessari propiciar l'aparició d'un teixit cultural capaç de crear un sentiment de pertinença que condicioni les pràctiques socials de la població, tenint en compte la seva ideologia i classe —és d'aquesta manera que, per exemple, pot ser possible que algú s'animi a escriure la Història de la ciutat en català. Ja a finals del segle XIX, però especialment a començaments del XX, neixen diaris, revistes i entitats adreçades a públics diferents, com ara la Lliga Regional de Manresa, l'òrgan d'expressió de la qual és el *Setmanari Català*; o la Joventut Carlista Manresana, que compta amb un espai de trobada (El Casal Familiar Recreatiu) i el setmanari *L'Amic del Poble*. En resum, no basta amb tenir indústria, ni amb disposar d'amos i comerciants amb un bon capital econòmic per adherir-se a la modernitat, sinó que cal dotar Manresa d'un capital simbòlic, en què es reflecteixi i es reconegui, sota la mirada del prestigi, “l'ànima espiritual” de la ciutat. D'aquesta manera, es pot modificar *l'habitus* dels ciutadans, i la irradiació del municipi sobre la resta del país pot ser major: la imatge de Manresa pot resultar molt més atractiva, cosa que afavoriria el seu creixement demogràfic i econòmic, atès que hi hauria més gent de diferents ideologies i classes socials

interessada a instal·lar-s'hi o a invertir-hi per tot allò que li pot oferir. En aquest sentit, la *Revista Manresana* (1880-1882), que és la primera capçalera cultural de la ciutat, té molt clar que un dels seus objectius és apropar Manresa a la resta del territori, i, especialment, a Barcelona. Per aquest motiu, després de llançar un primer número, els editors decideixen canviar-li el nom per *Revista Catalana*, amb la intenció d'ampliar el nombre de lectors més enllà del Bages. Tal com comenta Joaquim Noguero, amb el canvi de nom es pretén descentralitzar la cultura catalana, perquè

difícilment podrà aspirar a contribuir a la cultura catalana una publicació la capçalera de la qual proclami el seu origen comarcal tan clarament com ho feia la *Revista Manresana* en aquella mena de (mai millor dit) número zero, a causa del seguit de mancances, de desequilibris territorials i de prevencions provincianes contra les quals, precisament, totes les publicacions han procurat lluitar: unes prevencions que han dificultat [...] la incorporació de les perifèries al discurs general català, ni que siguin tan properes a la capital com la nostra (1997: 78)

Per tal d'assolir aquest objectiu, Manresa imita les pràctiques culturals de les altres ciutats importants de Catalunya, que intenten seguir, malgrat les seves particularitats, el model de Barcelona, capital del país, i, ja durant el primer terç del segle XX —segons Antoni Martí (2022: 51)—, una de les capitals d'Europa. La Ciutat Comtal, de fet, per modernitzar-se, no només compta amb una bona indústria i un nou projecte urbà (el Pla Cerdà) —que, a petita escala, podria comparar-se amb el d'Hausmann a París—, sinó que també genera un capital simbòlic gràcies al moviment de la Renaixença. En aquest ressorgiment de la cultura catalana, els Jocs Florals no són tan sols una iniciativa que mira enrere amb nostàlgia, sinó que, tal com apunta Joan Roca i Albert, també tenen una intenció modernitzadora basada en «el potencial fabril, en els referents culturals de Catalunya i en l'ambició europea» (2011: 9). Aquests certàmens literaris, a més de revitalitzar les lletres catalanes, esdevenen «un escenari privilegiat del poder d'una classe que es veu a si mateixa com el motor de l'Estat i Catalunya» (Casacuberta, 2010: 5). És a dir, els Jocs Florals són una plataforma per donar a conèixer noves veus literàries, però també per construir tot un seguit de discursos ideològics amb la capacitat d'incidir en la societat, i, així, orientar les seves pràctiques i alhora fomentar la identitat nacional —és a dir, modificar el seu *habitus*. Els Jocs Florals, doncs, contribueixen a la configuració del capital simbòlic de la ciutat. A l'igual

que els de Barcelona, els de Manresa, tal com s'intentarà demostrar en aquest article, afavoreixen la modernització de la ciutat.

LA PREMSA MANRESANA EN EL DEBAT DE LA REINSTITUCIÓ DELS JOCS FLORALS (1882-1910)

Si bé els Jocs Florals de Manresa es van restaurar per la Festa de la Llum del 1882, que se celebra el 21 de febrer, ja des del 1881, a la *Revista Catalana*, es troben publicacions en què es debat sobre el valor d'aquests certàmens literaris a la societat catalana, i, de retruc, a la manresana —no oblidem que aquesta capçalera pretén adreçar-se a tots els lectors del país. A l'estiu del 1881, en els números 18 i 19, es publica un relat satíric titulat “Uns Jochs Florals”, de Joan Manuel Casademunt i Valldejuli, escriptor barceloní que participa en diferents certàmens literaris d'arreu dels Països Catalans. L'autor es burla de la manca de seriositat d'uns Jocs celebrats en un poble indeterminat de Catalunya, que el protagonista (també narrador homodiegètic) presenta parafrasejant les primeres línies del *Quixot*: «En un poble de Catalunya, de qual nom no'm vull recordar (perdoneume'l plagi) celebren, en fetxa que no fa al cas, un certàmen literari o *jochs florals*» (Casademunt, 1881a: 182). Tenint en compte la línia de pensament de la *Revista*, la publicació d'aquest relat no sembla anodina, ja que la no identificació del certamen amb cap localitat concreta permet que qualsevol lector s'hi senti interpel·lat —al capdavant, aquests Jocs Florals podrien celebrar-se a qualsevol poble del país. El personatge es presenta als premis per provar la qualitat de la seva escriptura, i guanya un dels accèssits, cosa que, en les seves paraules, el fa créixer moralment:

No está mes content un general después de guanyada una brillante batalla, com vaig estarho jo al veure en los diaris lo título y lema de ma composició. Me semblava que havia crescut (moralment, s'enten) que no era'l mateix home; y m'estranyava que la gent passés pel meu costat com de costum, sense notar en mí una certa cosa que dels demás me distinguia (Casademunt, 1881a: 182)

Podríem dir, doncs, que el protagonista atorga un valor simbòlic als Jocs Florals, perquè els veu com un certamen literari de prestigi. Aquest creixement moral, a més, lligaria amb els valors de la Renaixença, que en els Jocs Florals s'expressen sota el lema “Pàtria, Fe i Amor”. Tanmateix, el dia de la celebració de la festa, hi ha una disputa

entre dos dels presumptes premiats per saber qui ha guanyat el premi, ja que diuen ser la mateixa persona, i, per tant, el jurat desconeix a qui li ha d'atorgar la medalla. Aquest conflicte inicial desemboca en una baralla entre tots els assistents, i algú aprofita el descontrol de la sala per fer-se amb tots els guardons, de manera que el protagonista no surt indemne del conflicte:

Masegat, cruixit capolat, poguí sortir de aquell infern sense mes medalla que las llantias que adornen mon vestit nou, ab mitj faldó de menos, un barret que, a més de ser del género de los de fer volar coloms, se m'enfonsava fins las orellas y algunes bastonadas y molts cops de puny de més. En axó va tornarse la gloria que jo somiava! [...] Car m'ha costat l'aprenentatge. May més! May més tornaré a escriure per certamens! (Casademunt, 1881b: 191)

L'experiència del personatge acaba essent, doncs, decebedora. Els Jocs Florals, per tant, perden tot el seu prestigi, i el veritable creixement moral del narrador, aquest «car [...] aprenentatge», es produeix després d'adonar-se que el certamen literari ja no és el que era: més enllà de la qualitat o no de les obres —el mateix protagonista és conscient del seu «escás mérit literari»—, se sent orgullós d'haver guanyat un accèssit pel reconeixement institucional que comporta el premi: no és un català més, sinó que és un català culturalment distingit pel jurat, el públic assistent i l'alcalde, «autoritat omnímoda del poble» (1881a: 182). Els primers perden el seu crèdit arran de la baralla entre els presumptes guanyadors, però els dos últims molt abans: des de bon començament, l'auditori es troba impacient perquè la festa comenci, ja que se senten estafats: «diuhen que comensarán á las vuyt y sent ja prop las nou no's veu ningú» (1881a: 182). A més, només volen que comenci la celebració per veure la Reina de la Festa i poder burlar-se de l'aparença del batlle i del contingut del seu discurs, de manera que el narrador se sent decebut per la seva actitud, tan poc interessada en la cultura: li «comensava á donar molt mala espina lo veure tan baladrer á un auditori que havia de jutjar las poesias que's llegisen» (1881a: 183).

Pel que fa a l'actitud de l'alcalde, tampoc no és pas l'esperada: ens el descriu amb aparença descurada —gens pròpia d'aquest tipus d'actes— i poc professional —creu que la millor manera d'expressar la seva personalitat, d'arribar al públic, és improvisar el seu discurs, però res més lluny de la realitat, perquè tothom es riu d'ell: «Totas las caras dels agents demostraven la més gran passió de riure, escepció feta des del jurat

que Déu sab lo que patirian per a no esclafir en una rialla com los del públich» (1881a: 183). És a dir, fins i tot les institucions, que són els òrgans que doten de prestigi el premi, són indiferents a la importància que tenen els Jocs Florals a l'hora de construir una idea de poble, ciutat i país. Per aquest motiu, el narrador decideix no tornar-se a presentar mai més a cap certamen literari. Així doncs, la festa dels Jocs Florals, en aquest poble de Catalunya, ja no té la capacitat d'incidir positivament en la vida pública com passa a Barcelona en el moment de la restauració del certamen, sinó que ha deixat de ser l'escenari privilegiat d'una classe que es veu a si mateixa com el motor del país, com deia Casacuberta (2010). Si bé Casademunt i Valldejuli exagera la situació, també exposa una realitat de la cultura catalana arran de l'expansió dels Jocs Florals de Barcelona, i mostra d'això és la crítica de Santiago Rusiñol als certàmens literaris en *Els Jocs Florals de Canprosa* (1902).

El fet que la *Revista Catalana* es decidís a publicar aquest relat un any abans de la restauració dels Jocs Florals de Manresa no és casualitat: aparentment, es podria pensar que la intenció de la publicació del relat seria defensar la no reinstauració dels certàmens literaris, ja que Casademunt i Valldejuli no els deixa ben parats, però una altra opció seria pensar que la capçalera decideix donar a conèixer aquesta peça literària als seus lectors —de tot el territori, però especialment de Manresa— per fer-los reflexionar sobre el paper que juguen els Jocs Florals en la societat: l'expansió dels premis fora de Barcelona són fruit de l'èxit dels de la ciutat Comtal, en què, a banda de revitalitzar la literatura catalana, també són una plataforma per contribuir a la modernització de la capital de Catalunya i, de retruc, de tot el país. Si han funcionat en les primeres convocatòries barcelonines, a finals del segle XIX, també poden continuar aportant valor a la societat, però cal repensar el model jocfloralesc. La reinstauració dels Jocs Florals a Manresa, i tenint en compte els vint-i-tres anys que els separen dels de Barcelona, ha de respondre a la realitat contemporània, i no pas a les necessitats de fa dues dècades. Això, de fet, és el que defensa J. M. en un article titulat “Lo certamen de Manresa”, publicat en el número 4 de la *Revista Catalana*:

considerem que'n pot reportar un be Manresa del mencionat certamen en projecte, per quan es d'esperar que sos iniciadors, tenint en compte las exigencias de l'epoca y la importancia y condiciones de la població, sabran agermanar lo agradable ab lo útil y la inspiració ab lo progrés. | Portin doncs en aquest sentit a felís terme lo projectat certámen, puig ab ell guanyará un grau mes de cultura Manresa (J. M., 1882: 28).

Com es pot constatar en aquest fragment, perquè els Jocs Florals de Manresa contribueixin a augmentar el capital cultural de la població i, de retruc, els habitants, en un acte de reconeixement inconscient, atorguin un valor simbòlic al certamen literari i a la ciutat —cosa que permetria que es poguessin celebrar any rere any de forma profitosa, sense caure en el parany del personatge de Casademunt i Valldejuli—, primer cal preguntar-se què és el que necessita Manresa per augmentar el seu prestigi. En aquest sentit, com ja hem comentat anteriorment, la *Revista Catalana* aposta per la creació i publicació en català d'una Història sobre la ciutat, però amb una mirada contemporània, ja que, dels treballs citats per J. M. en el seu article “La falta de una historia de Manresa” (1881), el més recent és del 1836. Aquesta necessitat cultural, tanmateix, no sabem si queda reflectida o no en els Jocs Florals de la restauració, atès que la capçalera no es torna a fer ressò d'aquest certamen literari després del número 4. De fet, només sabem que van ser convocats pels «Senyors Administradors dels Cossos Sants» (J. M., 1882: 27). D'altra banda, un parell de setmanes abans de la celebració del certamen, la *Revista Catalana* publica “Profitosa influencia que puga tenir la restauració de la literatura llemosina en lo progrès provincial sens perjuhi del nacional”, d'Ignasi Farré i Carrió (1882), un dels accèssits en els Jocs Florals de València del 1879, en què, tal com indica el títol del treball, s'argumenta a favor de les lletres com a motor per fomentar el progrés de les localitats considerades llemosines, però, alhora, l'autor es mostra en desacord amb la denominació de *literatura catalana* per parlar de les obres produïdes al Principat, les Illes Balears i el País Valencià, perquè «la parla que un dia era comuna á Catalunya, Mallorca y Valencia havia sufert una transformació tal que, si bé acusava un origen comú, donava mostrars ben claras d'haverse constituït tres parlas distintas» (Farré, 1882: 35). Amb tot, entre el 1880 i el 1882, la *Revista Catalana* és l'òrgan de comunicació per debatre el model jocfloralesc català i la funció que han de tenir els certàmens literaris a Manresa. A més, la capçalera també contribueix a recuperar la història de la ciutat: durant aquests dos anys donen a conèixer retalls sobre els estudis històrics ja publicats, amb l'objectiu d'apropar el llegat manresà als seus lectors, i, alhora, fer-los reflexionar sobre la feina intel·lectual produïda entorn la capital del Bages —de fet, com veurem, els treballs històrics tindran molt d'èxit en els Jocs Florals de la ciutat. D'aquesta manera, la capçalera planteja una mena d'estat de la qüestió per a l'investigador que s'animi a escriure la Història de Manresa amb una mirada

contemporània. A tall d'exemple, en el número 17 (*Revista Catalana*, 1882: 131), es dona a conèixer un fragment de *Del Epítome Històrich de la molt il·lustre ciutat de Manresa*, escrit per Juan Gaspar Roig i Gelpí el 1692.

Pels documents que hem pogut consultar fins ara, sabem que l'any següent, el 1883, se celebra un Certamen Literari-Musical, en castellà, per commemorar «la translación de las Reliquias de los Santos Mártires», i és convocat per l'Administració dels Sants Màrtirs de Manresa. Per tant, en aquestes dues primeres convocatòries, i si ens fixem en quins són els organitzadors, constatem que, a l'hora d'atorgar un prestigi a la ciutat, és a dir, un capital simbòlic, es pretén exaltar el caràcter catòlic de la localitat. Si bé fins ara no s'ha pogut consultar la premsa manresana d'aquell any, i, per tant, no sabem si va contribuir o no al debat jocfloralesc, sí que s'ha pogut consultar el segon tom del llibre que recull les composicions premiades en aquell certamen literari. Per començar, la festa ja no se celebra el dia de la Festa de la Llum (21 de febrer), sinó per la Festa Major (1 de setembre). A més, en aquest Certamen Literari-Musical, sembla que el projecte de la *Revista Catalana* d'escriure una història per modernitzar la ciutat, comença a arribar a bon port: si bé en castellà, es premia una monografia sobre la Seu de Manresa d'Eduard Tamaro (1883) en què es fa una descripció històrica i artística del conjunt arquitectònic. Ja en el primer capítol del treball, de fet, i per tal de contextualitzar el valor simbòlic de la basílica, l'autor sent la necessitat de resumir breument les fites més importants de la ciutat a la llum de la contemporaneïtat, perquè és la manera d'entendre que, sense la tradició que els precedeix, Manresa tampoc no seria la ciutat moderna que és ara:

Para mejor aquilatar la importancia de la Seo de Manresa, especial objeto de esta Monografía, tanto en su actual estado, como en sus orígenes y progreso, nada he considerado más oportuno que una previa y suscita idea o exposición de las circunstancias e historia de la ciudad en que se levanta (Tamaro, 1883: 9).

Els següents Jocs Florals, de caràcter bilingüe, van ser convocats per la Lliga Regional el 1894, i es van celebrar el 31 d'agost per la Festa Major. En aquest cas, sabem que van comptar amb el suport del *Setmanari Català* —l'òrgan de comunicació de l'entitat—, ja que van publicar el nombre i títol de totes les composicions rebudes durant l'estiu, així com la decisió del jurat, alguns dels discursos pronunciats a la festa i algunes de les composicions premiades. Això no és estrany si es té en compte que el

1890, justament quan es comença a publicar aquesta capçalera, els del *Setmanari Català* consideren que «Dels Jochs Florals ha sortit per enter lo nostre programa», perquè «Lo renaixement de Catalunya, todas las reivindicaciones que avuy per avuy formen lo programa catalanista, las trobem sempre unidas en aquesta institució» (1890: 245-246). A diferència dels Jocs Florals del 1882 i 1883, en aquesta edició el to del certamen no només és religiós, sinó que s'intenta aprofitar la plataforma dels Jocs Florals per contribuir al desenvolupament econòmic de la ciutat a partir d'una política catalanista. A tall d'exemple, entre els premis, en trobem un de finançat pel Governador Civil, el tema del qual és "Utilitats que reporta á las poblacions industrials, mercantils y agrícolas la Creació d'Escoles d'Arts y Oficis", i el lema del qual és "No solo posee España una gloriosa tradición industrial"; o un altre finançat per la Diputació provincial que porta com a tema "Tratado de economía política" (Carbonell, 1894: 542-543). En aquest certamen, veiem, doncs, que no només són les entitats religioses de la ciutat les que convoquen els premis, sinó que aquests Jocs Florals ja compten amb el suport de les institucions. Els organitzadors s'aprofiten de la festa literària, que fins ara ha servit per revitalitzar el capital simbòlic de la ciutat des d'un punt de vista històric-artístic-religiós, per dotar de valor simbòlic Manresa a partir del capital cultural i econòmic: Manresa necessita tots aquests estudis i tractats perquè és una ciutat industrialment ben posicionada dins Catalunya, i ha de crear tot un seguit de discursos que augmentin el seu prestigi. Fins ara, constatem, doncs, que els organitzadors i inversors del certamen literari utilitzen els premis convocats com un dispositiu per modelar al seu antull el pensament de la població. És a dir, ara sí que veiem que els Jocs Florals estan en mans dels òrgans de poder de la ciutat, i, per tant, les creacions d'aquells que s'hi vulguin presentar estan coaccionades pels desitjos de les institucions. És el que explica Jordi Castellanos a propòsit dels de Barcelona, però que, evidentment, també és aplicable als de Manresa:

En realitat la institució jocfloralesca actuava com un mecanisme de coacció perquè, amb la proximitat entre l'escriptor i el públic i la substitució dels circuits comercials per aquesta mena de ritual d'honor, se sotmetia subreptíciament el producte a un mercat ideològic quan es trobava, al seu torn, al servei d'un mercat econòmic dins el qual la lletra impresa, quan no era de canvi, no hi jugava cap paper. (Castellanos, 1988: 10)

De fet, en el cas dels Jocs Florals del 1894, el discurs del president del jurat, Pere Carol, és de destacar per dues raons: d'una banda, pel contingut polític del seu parlament, ja que denuncia aquells que consideren el regionalisme una doctrina de caràcter separatista: «lo que aquets governs mès volen y predican, que's la unitat de la patria espanyola que'ns acusan de voler destruir ícom si nosaltres ne fossim contraris de aquesta unitat!» (Carol, 1894: 562); de l'altra, perquè relaciona la convocatòria de premis en prosa —com els que hem esmentat anteriorment sobre economia— amb el projecte polític de la Lliga Regional, atès que

temas de verdadera importancia y utilidad práctica hi ha, per los intereses regionals, com en benefici dels generals y locals; porque senyors, ab la celebració d'aquest Certámen la “Lliga Regional” llega á la ciutat de Manresa un atestat de memorias de verdadera utilidad práctica, per lo molt importants que son los treballs en prosa que han merescut lo veredicté favorable que'ls otorgá lo ilustrat Jurat calificador (Carol, 1894: 562)

Així doncs, el tarannà dels Jocs Florals de Manresa ja comença a ser més pròxim als de Barcelona, és a dir, tenen una voluntat modernitzadora. Fins el 1894, i només a partir de tres certàmens literaris, podríem dir que ja es poden distingir dues etapes en els Jocs Florals de Manresa, que, com veurem, repercutiran en els certàmens posteriors: un primer període (1882-1883) en què la recuperació del prestigi passa per dotar la ciutat d'un capital simbòlic de caràcter religiós —que el que faria és assentar els valors morals de la ciutat, però que encara no permet posar en diàleg Manresa amb Barcelona (una capital que intenta apropar-se a Europa)—, i un segon període (1894), en què el prestigi ja no passa per recuperar-lo —que seria el cas de revifar història religiosa de la ciutat—, sinó per crear-lo, és a dir, els Jocs Florals al servei d'una política que pretén escampar la ideologia regionalista i fer créixer econòmicament la ciutat.

El 27 de maig del 1901, tanmateix, sembla que aquesta nova tendència jocfloralesca no té continuïtat. Es convoquen uns quarts certàmens literaris, aquest cop per la Joventut Catòlica de Manresa. El diari *La Veritat*, de caràcter catòlic i catalanista, publica el discurs del president del jurat, el pare Jaume Collell, canonge de la Seu de Vic. De fet, ell es posiciona en contra de la modernitat, perquè considera que «a les ciutats grans y en les poblacions industrials, mes invadides que les altres pel cosmopolitisme uniformador», l'ànima nacional de Catalunya —catòlica i

conservadora— es troba «enlletgida, deformada, impossible de regonexer, en les places de toros baladrejant energúmena, en los cassinos y clubs embrutint-se y en los cafés cantants rient com una bagassa desvergonyida» (Collell, 1901). És per aquest motiu que aquest certamen ha de servir per recuperar, altre cop, la religiositat sobre la qual sustentar el progrés de Manresa, que no passa per la creació d'espais d'oci on enfrontar el tedi, o l'*spleen* que diria Baudelaire —una de les cares de la modernitat—, sinó per restaurar moralment Catalunya, perquè «sense religio no pot haverhi amor de patria» (Collell, 1901).

Després de la celebració del certamen del 1901, Manresa entra en un període de decadència pel que fa als Jocs Florals. No és fins el 20 d'agost del 1904 —almenys pels documents que hem pogut consultar— que un diari, en aquest cas *El Pla de Bages*, torna a posar sobre la taula el tema dels certàmens literaris: un autor que signa amb les sigles J. C i B. es fa ressò de la ineficiència dels Jocs Florals arreu de Catalunya: «Imitant Barcelona, cap y casal de Catalunya, totes les viles catalanes van posant en llur festa major el festèj sa, dolç y fort a la vegada, dels Jocs Florals. La crítica supertrascendental y cursi dels *Jocs Florals de Canprosa* no ha fet furor, y pocs n'han fet cas, y molts ignoran qu'eczisteixi...» (J. C. B., 1904). En aquest cas, l'articulista fa referència a l'obra de Santiago Rusiñol per criticar el model jocfloralesc imperant al territori, ja que, en la peça del dramaturg català es denuncia que els certàmens literaris

dificulten més que no pas faciliten la legitimació de la imatge de l'artista com a ser excepcional, sacerdot de l'art i redemptor de la societat que Rusiñol havia maldat per construir. És a través del Poeta, amb majúscula, i no pas a través de tots els poetes guanyadors de flors naturals, englantines i violes als certàmens literaris que, en paraules de Rusiñol, “saben que existim darrere de les fronteres” (Casacuberta, 2018).

En citar l'obra teatral, es planteja la necessitat, altra vegada, de reformular el model dels Jocs Florals, i de repensar el valor que s'atorga als premis ordinaris, que, des de la perspectiva de Rusiñol, dificulten la internacionalització dels escriptors catalans, alhora que desprestigien la seva feina. Si bé J. C. i B. no té l'ambició del dramaturg, sí que posa en dubte el valor simbòlic de la festa literària: mentre que, en casos com el del relat de Casademunt i Valldejuli, inicialment s'atorga un prestigi als Jocs Florals, en aquesta publicació d'*El Pla de Bages* es denuncia directament que la celebració del

certamen literari només és de caràcter festiu, i el contingut de les composicions premiades sota el lema “Pàtria, Fe i Amor” no són capaces d’incidir en el pensament crític de la vida pública. Aquesta valoració general, tanmateix, es veu contrastada amb el que l’autor diu sobre Manresa, perquè, per començar, és una ciutat sense una tradició jocfloralesca consolidada, però aquesta manca de tradició, la veu com una oportunitat per desfer el patró de les altres localitats catalanes i, així, aportar alguna cosa a tot Catalunya que la faci destacar per sobre dels altres pobles i ciutats: «Manresa podria també ferne, y ferne de tal manera que omplissin, ademès d’un buyt local y comarcal, un buyt nacional que’s fa sentir ja de temps, y tinguessin una organització quelcom distinta dels demás» (J. C. B., 1904). Aquest buit de què ens parla és la manca de premis ordinaris sobre treballs històrics —veiem, doncs, com es recupera el projecte encetat per la *Revista Catalana*. A més a més, igual que aquesta capçalera de finals del XIX, té la intenció de donar a conèixer Manresa a la resta de Catalunya, de fer-la participar activament del progrés general del país: «Llavoras Manresa será la iniciadora de la nostra reconquesta escrita, com ho fou, fa sigles, de la reconquesta real y ho torná a ser, l’any 8, per glòria seva» (J. C. B., 1904). Per aquest motiu, en aquest projecte de reformulació del model jocfloralesc, es pretén buscar finançament arreu del territori, atès que es tracta d’un bé comú per a tot Catalunya. Així, J. C. i B. defensa la preservació dels premis ordinaris de poesia (la Flor Natural, l’Englantina d’or i la Viola d’or), que serien «l’ameniment de la festa, lo agradós pera’l gros públic» —és a dir, els premis dedicats a les creacions dels poetastres, que diria Rusiñol, que ja no tenen la capacitat d’incidir en el progrés de la societat manresana, sinó que són un mer entreteniment— i la consolidació d’uns premis ordinaris de caràcter històric amb la capacitat d’incidir en el progrés de la ciutat.

La proposta de J. C. i B., de fet, comença a consolidar-se a partir del 1908, any en què se celebren els cinquens Jocs Florals de Manresa, per commemorar el centenari de la batalla del Bruc. En aquest certamen literari, en què ja es convoquen estudis històrics com a part dels premis ordinaris, trobem les característiques pròpies de les dues etapes jocfloralesques comentades anteriorment: per començar, el president del jurat va ser el canonge Jaume Collell, que, com hem pogut apreciar en el seu discurs dels Jocs Florals del 1901, es posiciona en contra de la modernitat i considera la religió el pilar que sustenta el sentiment patriòtic —recordem que, a parer seu, «sense religio no pot haverhi amor de patria». Per aquest motiu, trobem que molts dels premis convocats lloen el paper de l’església durant les guerres napoleòniques. A tall d’exemple, es

convoca el Premi del senyor Bisbe de Vich, el guanyador del qual és el mossèn Joan Carreras i Aranyó amb el treball en prosa “El clero en el alzamiento contra la invasión francesa”, que porta com a lema “El clero es el bras drèt de la pàtria” (*El Pla de Bages*, 1908a). Tanmateix, també es convoquen altres premis que lligarien amb els celebrats el 1894 per la Lliga Regional, com ara l’atorgat per la Cambra de Comerç, que ha de versar, en català o castellà, sobre «El Comercio é Industria de Manresa en 1808, comparados con su estado actual y elementos para nuevas manufacturas» (*El Pla de Bages*, 1908b). És a dir, mentre que els premis que van en la línia del pensament del mossèn Jaume Collell contribuïrien a augmentar el capital simbòlic de Manresa des de la reivindicació de la cultura religiosa de la ciutat, els que van en la línia de la Lliga Regional afavoririen l’augment del capital simbòlic a partir de les discussions sobre l’activitat econòmica de Manresa, que no deixa de ser un mirall de l’ànima moderna de la ciutat.

Finalment, sabem que el 1910 se celebren durant la Festa Major uns Jocs Florals convocats per l’Associació Obrera Catalanista. En aquest cas, la difusió que en fa *El Pla de Bages* (1910), el diari més important de la ciutat en aquella època, és mínima: tan sols coneixem que se celebra el certamen literari perquè l’inclouen en el programa de la Festa Major, publicat el 27 d’agost, però no escriuen cap crònica de l’esdeveniment —com sí que tenen el costum de fer en altres convocatòries. No obstant això, el fet que el convoqui aquesta agrupació també és una mostra de l’heterogeneïtat de la vida urbana: els obrers també són una de les cares de la ciutat moderna, i l’organització d’aquests premis es pot entendre com una estratègia perquè aquesta classe social pugui generar discursos sobre les seves inquietuds com a grup.

LA CONSOLIDACIÓ DELS JOCS FLORALS A MANRESA (1915-1936): MANCOMUNISTES, CARLINS I INTERNACIONALS

Fins el 1915, els Jocs Florals de la ciutat no acaben d’agafar embranzida: 5 anys els separen de l’últim certamen literari, i, durant el final del XIX i el començament del XX, com hem analitzat, només se’n convoquen amb comptagotes. Fins el 1930, i tenint en compte el període de silenci de la dictadura de Primo de Rivera, a Manresa conflueixen tres tendències jocfloralesques: els certàmens convocats pel Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (1) —a favor de la política mancomunista—, els organitzats per la Joventut Carlista Manresana (2) i els Jocs Florals Internacionals,

convocats per l'associació esperantista Bela Espero (3). Aquestes tres tendències, de fet, dialoguen amb les línies jocfloralesques de les èpoques anteriors. Si bé entre els convocats pel Centre Autonomista i els de Bela Espero hi ha més similituds, atès que tots dos utilitzen la plataforma dels Jocs Florals per projectar-se dins i fora del país, els de la Joventut Carlista Manresana són més conservadors, basats en el lema “Déu, Pàtria i Rei”, i ideològicament més pròxims al canonge Jaume Collell. De fet, al llarg d'aquests anys, i tenint en compte que els de l'esperanto no se celebren fins el 1923, els Jocs Florals mancomunistes i carlins seran els més importants de la ciutat.

El primer certamen literari a revifar la tradició jocfloralesca, però, és el convocat el 29 d'agost pel Casal Regionalista, que segueix el llegat dels Jocs Florals del 1894. Entre els membres del jurat, trobem com a president a Ferran Agulló, mestre en Gai saber i membre de la Lliga Regionalista de Catalunya; i, com a vicepresident, a Josep Morató i Grau, redactor en cap de *La Veu de Catalunya*. Per tant, el jurat d'aquest certamen és ideològicament mancomunista (*El Pla de Bages*, 1915). A l'igual que el del 1894, el discurs del president el dia de la celebració de la festa és polític —fet que demostra que els Jocs Florals són l'escenari privilegiat del poder per difondre les seves idees. Ara bé, Ferran Agulló, a diferència de Pere Carol, en cap moment destaca el valor de les obres premiades, i fa un resum de tots els problemes que ha hagut d'enfrontar el catalanisme fins aleshores, bo i centrant-se en la ineficiència de l'Estat espanyol pel que fa a la gestió de l'economia:

Al iniciar-se el renaixement català, hi hagué entre Catalunya i Castella una lluita per a l'idioma; al venir el renaixement polític, una lluita entre el Centralisme i el Regionalisme; ara anem, ara som lluita entre el concepte econòmic català i la passivitat castellana, mancada de tot principi econòmic. No lluiten dugues escoles, dugues concepcions diferents de la riquesa, del treball, del progrés, com en lo polític lluiten dues concepcions diferents del Estat, lluita un pensament contra una rutina, una acció contra una abstenció, l'ésser contra el no ésser (Agulló, 1915)

Les crítiques d'Agulló, de fet, posen de manifest el projecte d'acció econòmica de la Mancomunitat, ja que pretenen apropar Catalunya a Europa, i, tenint en compte que es troben enmig de la Primera Guerra Mundial, el context és propici per donar a conèixer la seva indústria. De fet, segons Francesc Cabana (2015: 24), en aquella època, la indústria tèxtil catalana, especialment la cotonera, és més important que la suïssa o

la belga, i és Catalunya, per exemple, qui proveeix l'exèrcit francès d'uniformes. És per aquest motiu que el mestre en Gai Saber denuncia «la passivitat castellana», perquè mentre Catalunya i el País Basc són nacions industrialitzades que pretenen apropar-se a Europa, des del govern espanyol només hi posen traves. Si Agulló decideix parlar d'aquest tema en el seu parlament és perquè Manresa compta amb una bona indústria tèxtil —si bé no tan important com la de Terrassa i Sabadell—, i és un tema que incumbeix els manresans si volen que la seva ciutat contribueixi al progrés de Catalunya i, de retruc, d'Europa. En el seu discurs, de fet, el president del jurat destaca el desig que Catalunya influencii «la civilització mundial, a la seva col·laboració en el progrés de la Humanitat» (Agulló 1915). Per aquest motiu, el fet de convocar premis sobre estudis que tractin el tema de l'activitat econòmica del país continua essent molt important. A tall d'exemple, en aquests Jocs Florals, la Cambra Oficial de Catalunya atorga un premi al «Mellor estudi en prosa sobre'l tema *Medis per a fomentar el desenrotllament de la Indústria i el Comerç en aquesta comarca*» (*L'Amic del Poble*, 1915).

Seguint el camí encetat pel Casal Regionalista, en els organitzats pel Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria —celebrats el 1919, el 1920, el 1921, el 1922 i el 1930—, es continua reivindicant la importància de l'activitat econòmica del país a l'hora de fer progressar Catalunya. En aquest sentit, que sigui aquesta associació política i social la que organitzi els Jocs Florals ja és una mostra del poder que han adquirit els amos de les fàbriques i comerciants a Manresa. A més a més, entre els membres del jurat, hi ha personalitats molt importants per a la cultura catalana, tal com podem llegir en el discurs del secretari del jurat de l'any 1921, José Vilá Ortonobes, publicat al diari manresà *Patria*:

El primer any, va presidir aquesta festa un literat eminent, En Josep Maria Folch i Torres, d'ànima verament catalana. L'any passat va honorar-la el príncep de la Poesia, En Àngel Guimerà, de quina personalitat tot el·logi es endebades. Aquest any, gaudim l'honra d'ésser presidits per un eminent novel·lista, En Prudenci Bertrana, home ferm i convensut, qui ha sintetitzat l'Amor a la Pàtria i a les Belles Lletres, amb un parlament vibrant, quina dolçor gustem encara en els llabis i bateguen els cors al impuls del seu verb encisador i patriòtic (Vilà Ortonobes, 1921).

Per contra, els Jocs Florals convocats per la Joventut Carlista Manresana, com ja s'ha comentat, són més afins al pensament catòlic i conservador de l'eclesiàstic Jaume Collell, atès que, pel que hem pogut llegir, es dediquen, sobretot, a exaltar la cultura catòlica de la ciutat i la figura de Jaume de Borbó i de Borbó-Parma, i, en comparació amb el Casal Regionalista i el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, són molt més discrets pel que fa a les discussions sobre les accions de l'Estat espanyol en temes d'economia. Se celebren durant cinc anys (1916, 1917, 1918, 1921 i 1930), i l'òrgan principal de difusió dels certàmens és *L'Amic del Poble* —que és el diari dels carlins. Tanmateix, altres mitjans de comunicació també en parlen, com ara *Patria*. Ara bé, a diferència del canonge Jaume Collell, sí que accepten la modernitat com una realitat indefugible. Així ho podem llegir en el discurs del president dels Jocs Florals del 1930, Martí Genís Aguilar:

Així treballant, meditant, escoltant com a fills aquests i altres [...], s'ha fet aquesta ciutat, agradable, rica i floreixent; planant sempre un sentiment cristià, cultural i patriòtic; culminant en la fundació de temples que són monument d'art i riques construccions pels afers urbans de la Justícia, la beneficència, l'ensenyament, la vida religiosa i cultural, dignes ornaments d'una ciutat moderna. (Genís Aguilar, 1930)

En aquest cas, el president, que prèviament s'ha dedicat a exaltar la feina d'alguns manresans il·lustres, com ara Antoni Camps i Fabrés —industrial i poeta de la Reneixença—, només fa referència a allò que serveix per embellir el progrés de la ciutat —que serien els monuments i els valors catòlics, patriòtics i de la cultura de l'esforç. En aquest cas, doncs, ens trobem amb uns certàmens literaris més tradicionals, ja que, en certa mesura, també recorden als Jocs Florals del 1883, en què Eduard Tamaro resumeix algunes de les fites més importants de Manresa per tal d'entendre el valor simbòlic de la Seu. Si bé aquests discursos poden incidir en el sentiment patriòtic dels manresans —principalment dels carlins—, no pretenen generar més capital econòmic, que és la intenció dels mancomunistes. En resum, el fet que coexisteixin certàmens literaris d'ideologies diferents també és un mirall de l'heterogeneïtat social i ideològica de Manresa.

Respecte a aquest període de consolidació dels Jocs Florals, també cal destacar la celebració dels Jocs Florals Internacionals, juntament amb el Congrés Català d'Esperanto, convocats per l'associació esperantista Bela Espero i la Federació

Catalana d'Esperantistes. L'esperanto, essent una llengua emprada a l'exterior, també permet internacionalitzar la capital del Bages i apropar-la a Europa. Aquests certàmens i congressos se celebren el 31 de març del 1923 i el 31 de maig, 1 i 2 de juny del 1936. En ambdós casos, tenen lloc abans de la dictadura de Primo de Rivera —període en què se suspenen els Jocs Florals— i l'esclat de la guerra civil. Tal com podem llegir en la guia de Manresa elaborada per aquest congrés, traduïda al català de l'esperanto, la ciutat se'ns descriu com internacional —en tant que compta amb una tradició esperantista—, moderna i a l'alçada de la ciutat romana Minorisa-Rubricata —cosa que li atorga més capital simbòlic, és a dir, més prestigi:

I Manresa és així, talment una màquina, que es belluga incessantment cercant expandiment a la seva creixença progressiva, ja sigui en les arts, la indústria, l'agricultura i el comerç com en altre temps ho feia la seva predecessora la Minorisa-Rubricata dels romans, fruïnt tots els drets de ciutat municipal independent, governant-se amb les seves lleis i tenint dret els ciutadans a gaudir de les dignitats de l'imperi (Bela Espero, 1936)

Finalment, durant el període dels Jocs Florals Internacionals, els certàmens literaris ordinaris entren en decadència amb l'arribada de la Segona República. Tal com exposa el Portal de memòria i història de Manresa (2022), els governants d'esquerra de l'Ajuntament deixen d'organitzar-los, ja que els consideren passats de moda i cerquen altres vies, al seu parer més modernes, per difondre la cultura catalana. Fins al Bienni Negre, no se'n tornen a celebrar, i són patrocinats per l'Ajuntament i organitzats per l'Associació de la Premsa de Manresa i Comarca. Abans de l'esclat de la guerra, els últims ordinaris a celebrar-se daten del febrer del 1936, i són uns Jocs Florals Infants de la Festa de la Llum, presidits per Josep Maria Folch i Torres.

PER CONCLOURE

Al llarg d'aquest estudi s'ha intentat demostrar com els Jocs Florals de Manresa contribueixen a modernitzar la capital del Bages des de la seva restauració (1882) fins a la guerra civil (1936). Els resultats obtinguts mostren que els diaris i capçaleres juguen un paper fonamental en la configuració del model jocfloralesc manresà, així com en la difusió dels certàmens literaris. Sense tenir en compte la línia editorial de

Revista Catalana, el seu parer sobre els Jocs Florals arran de la seva expansió fora de Barcelona i els articles d'opinió en què es reflexiona sobre les mancances de la cultura manresana, no podríem entendre el pes que tenen els estudis històrics en els Jocs Florals. A partir dels tres primers certàmens literaris (1882, 1883 i 1894), ja és possible traçar dues tendències que s'aniran repetint, amb major o menor mesura, i tenint en compte el context sociopolític de cada època, fins al 1930. Així, els del 1882 i 1883 són molt conservadors, ja que pretenen recuperar el prestigi de la ciutat, és a dir, el seu valor simbòlic, a partir del coneixement de la cultura artística i religiosa de la ciutat. El del 1901 i els organitzats per la Joventut Carlista Manresana beuen d'aquesta tradició, atès que consideren el catolicisme el centre motor del sentiment patriòtic. Si bé aquesta línia jocfloralesca és útil per dotar, inicialment, Manresa d'un capital simbòlic, perquè és cert que la religió hi té un pes molt important —pensem en la Manresa ignasiana—, resulta poc fructífera a l'hora de projectar la capital del Bages com una ciutat moderna, ja que el desenvolupament econòmic és un tema que acostuma a quedar fora dels discursos i treballs d'aquests certàmens. En aquest sentit, els Jocs Florals del 1894 són la tendència jocfloralesca que millor encaixa amb aquest projecte de modernització, ja que els discursos dels membres del jurat posen la política en el centre de la seva comunicació, i tant els premis ordinaris sobre estudis històrics com els premis convocats per les institucions reflecteixen la preocupació d'apropar Manresa a Barcelona i la resta d'Europa. En aquesta línia, trobem els del 1915 i els convocats pel Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria. Finalment, els Jocs Florals Internacionals també contribueixen a augmentar el prestigi de la ciutat de portes cap a enfora, i per això podrien relacionar-se amb aquesta segona tendència.

BIBLIOGRAFIA

AGULLÓ, Ferran (1915). “Discurs del Sr. Agulló”. *El Pla de Bages*, núm. 3381, 4 de setembre.

Ajuntament de Manresa (2022). *Segle XIX. De la guerra del Francès a la ciutat industrial*. Disponible a: <https://www.manresa.cat/web/menu/7398-segle-xix-de-la-guerra-del-frances-a-la-ciutat-industrial>

BELA ESPERO (1936). *Guia de Manresa en ocasió del XIII Congrés Català d'Esperanto i dels XVII Jocs Florals Internacionals*.

BOURDIEU, Pierre (1991) [1980]. *El sentido práctico*. Madrid: Taurus.

— (1994). *Raisons pratiques: Sur la théorie de l'action*. París: Seuil.

CABANA, Francesc (2015). “Uns anys convulsos”. Dins BOSCH I GARDELLA, Agustí (ed.), *Mancomunitat de Catalunya. L'acció econòmica*. Lleida: Pagès Editors (p. 19-32)

CARBONELL,  ngel (1894). “Tercer certamen literari en la ciutat de Manresa. Lliga Regional. Fallo del jurat”. *Setmanari Català*, núm. 34, 24 d'agost (p. 542-543).

CAROL, Pere (1894). “Extracte del discurs del President de la Lliga Regional, don Pere Carol, llegit en la vetllada celebrada en obsequi als autors premiats en lo tercer cert men literari de Manresa”. *Setmanari Català*, núm. 36, 6 de setembre (p. 561-565).

CASACUBERTA, Margarida (2010). *Els Jocs Florals de Girona (1910-1935)*. Girona: Biblioteca Fundació Valvi.

— (19 d'octubre de 2018). “Els Jocs Florals de Canprosa: una recepció pol mica”. Disponible a: <https://www.nuvol.com/teatre-i-dansa/els-jocs-florals-de-canprosa-una-recepcio-polemica-56319>

CASADEMUNT I VALLDEJULI, Joan Manuel (1881a). “Uns Jochs Florals”. *Revista Catalana*, núm. 18, 1 d'agost (p. 182-183).

— (1881b). “Uns Jochs Florals”. *Revista Catalana*, núm. 19, 16 d'agost (p. 190-191).

CASTELLANOS, Jordi (1988). “Pròleg”. Dins CASACUBERTA, Margarida & RIUS, Lluís, *Els Jocs Florals d'Olot (1890-1921)*. Olot: Editora de Batet (p. 11-13).

COLLELL, Jaume (1901). “Degeneració y regeneració. Discurs llegit en la festa del primer Certamen de la Joventut Cat lica de Manresa lo dia 27 de maig de 1901 per lo president del jurat loltre. Sr. D. Jaume Collell, Pbre. Canonge de la Seu de Vich”. *La Veritat. Diari Català de Manresa y sa comarca*, núm. 23, 31 de maig.

- El Pla de Bages* (1908a). “La festa del certamen literari”. Núm. 1255, 15 de juny.
- (1908b). “Cartell de temes y premis”. Núm. 1215, 27 d’abril.
- (1910). “Festa Major de Manresa”. Cartell, 27 d’agost.
- (1915). “Jocs Florals de Manresa”. Núm. 3381, 4 de setembre.

FARRÉ I CARRIÓ, Ignasi (1882). “Profitosa influencia que puga tenir la restauració de la literatura llemosina en lo progrés provincial sens perjuhi del nacional”. *Revista Catalana*, núm. 5, 1 de febrer (p. 33-35).

GENÍS AGUILAR, Martí (1930). “Els Jocs Florals de la Joventut Carlista Manresana. Discurs del president, doctor Martí Genís Aguilar”. *Patria. Diario de avisos, noticias y anuncios, de Manresa*. 28 de juliol.

J. C. I B. (1904). “Jocs Florals de Manresa”. *El Pla de Bages*, núm. 135, 20 d’agost.

- J. M. (1881). “La falta de una historia de Manresa”. *Revista Catalana*, núm. 18, 1 d’agost (p. 137-138).
- (1882). “Lo certamen de Manresa”. *Revista Catalana*, núm. 4, 22 de gener (p. 27-28).

L’Amic del Poble (1915). “Jocs Florals de Manresa patrocinats pel Casal Regionalista”. 22 de maig.

MARTÍ MONTERDE, Antoni (2022). *Nosaltres, els europeus. L’escriptor català i la tradició*. Lleida: Pagès editors.

NOGUERO, Joaquim (1997). “Manresa en les seves revistes culturals”. *Dovella*, núm. 54 (p. 77-79). Disponible a: <https://raco.cat/index.php/Dovella/article/view/20378>

PERICAS ARRIOLA, Anna (2013). *Manresa industrial dels segles XIX i XX*. Disponible a: https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2099.1/18953/PRESENTACI%C3%93_escolaDANSA%202.pdf

Portal de Memòria i Història (2022). *Llengua, llibres i literatura. La República a Manresa en un clic (1931-1936)*. Disponible a <https://www.memoria.cat/republica/llengua-llibres-i-literatura/>

PRAT, Vicenç (2002) [1932]. “De cultura”. *Un “Llibre verd”*. Manresa: Ajuntament de Manresa (p. 23-27).

Revista Catalana (1882). “Retalls històrics sobre Manresa”. Núm. 17, 1 d’agost (p. 131).

ROCA I ALBERT, Joan (2011). “Els Jocs Florals, Barcelona, Catalunya i Europa”. Dins DOMINGO, Josep M. (ed.). *Barcelona i els Jocs Florals, 1859: Modernització i romanticisme*. Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, MUHBA Museu d’Història de Barcelona (p. 9-10).

Setmanari Català (1890). “Los Jochs Florals”. Núm. 16, 11 de setembre (p. 245-248).

TAMARO, Eduard (1883). “Monografía de la Seo de Manresa depositaria de las reliquias de los Santos Mártires patronos de la Ciudad”. *Certámen Literario-Musical celebrado en Manresa en el año 1883*, vol. 2 (p. 9-19). Disponible a: <https://ddd.uab.cat/record/59815>

VILÁ ORTONOBES, José (1921). “Memoria”. *Patria. Diario de avisos, noticias y anuncios, de Manresa*. 2 de setembre.